

ПРО ІЄРАРХІЮ ТИПІВ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ СКЛАДАМИ ЗЛОЧИНІВ ЗІ СПІЛЬНИМИ ОЗНАКАМИ (продовження)

Доведено наявність ієрархії між типами співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками, котра полягає у об'єктивній пріоритетності одних типів співвідношення над іншими.

Ключові слова: пріоритетний тип співвідношення між складами злочинів, суміжні складі злочинів, конкуренція загальної і спеціальної норм, конкуренція норм як частини і цілого.

Постановка проблеми. Аналіз Особливої частини КК показує, що конструкції багатьох складів злочинів зі спільними ознаками створюють видимість одночасного існування кількох типів співвідношень між ними. Кожен тип співвідношення визначає застосування правил кримінально-правової кваліфікації, відмінних від правил, що існують для іншого типу співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками. У кримінально-правовій літературі даються суперечливі рекомендації щодо кримінально-правової кваліфікації в таких випадках, а на практиці виникає неоднакове застосування закону, насамперед щодо тієї категорії справ про злочинні посягання, відповідальність за які глибоко диференційована. Тому об'єктивно існує потреба дослідити, чи дійсно можливим є одночасне існування кількох типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками, що у кримінально-правовій кваліфікації тягне кількарразове застосування правил подолання різних видів конкуренції; чи є підстави вважати певний тип співвідношення пріоритетним і відповідно мають застосовуватися лише одні правила кримінально-правової кваліфікації залежно від цього типу співвідношення. Обґрунтування наявності ієрархії між типами співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками і є метою цієї праці.

Питання про ієрархію типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками постає тоді, коли у одній ситуації правозастосування у співвідношенні між одними й тими самими складами злочинів виявляються ознаки, кожна з яких, взята окремо, відособлено від інших ознак, визначає різний тип співвідношення між складами злочинів, що мають спільні ознаки. Маються на увазі, наприклад, си-

туації, коли конструкція одного й того ж складу злочину поряд з розмежувальною ознакою містить специфічну конкретизуючу ознаку, або коли специфічні конкретизуючі ознаки містяться у складі злочину, що співвідноситься з іншим як частина.

Стан дослідження. Саме в такому аспекті це питання досі не піднімалось у кримінально-правовій літературі. Проте до цієї проблеми зверталися Л.В. Іногамова-Хегай [1, с. 137–146] та В.О. Навроцький [2, с. 433–434], але кожен з них розглядав її в дещо іншому ракурсі, не як проблему ієрархії між типами співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками, й відповідно, намагався вирішити, виходячи з інших теоретичних засад, ніж пропонує автор цих рядків. Зокрема, В.О. Навроцький, окресливши ситуацію як проблему «кваліфікації злочинів, «складених» з посягань, щодо яких виділені «кваліфікуючі ознаки», пропонував кваліфікувати, як сукупність злочинів, вчинення діяння, що містить складений склад злочину за наявності у вчиненому ознак, що відповідають кваліфікуючим ознакам того складу злочину, основний склад якого передбачений нормою про частину, але, щоб уникнути подвійного інкримінування, вважає, що «за наявності сукупності скоєне не слід кваліфікувати за частиною статті про кваліфікований або особливо кваліфікований вид складеного злочину» [2, с. 433–434]. Висунуте цим вченим правило кваліфікації ґрунтується на його висновку, що «кваліфіковані та особливо кваліфіковані види злочинів не поглинаються диспозицією статті про складений злочин». Така позиція науковця базується, як він сам стверджує, на тому, що типова суспільна небезпека того чи іншого посягання виражена саме в частині статті, яка передбачає простий вид злочину. Але запропонована В.О. Навроцьким у руслі обґрунтованого ним підходу кваліфікація заподіяння державному або громадському діячу в зв'язку з їх державною або громадською діяльністю тяжкого тілесного ушкодження способом, що має характер особливо мучення за сукупністю: за ч. 1, а не ч. 2 ст. 346 КК та ч. 2 ст. 121 КК не лише нівелює встановлену самим законодавцем диференціацію кримінальної відповідальності за відповідні злочини, суперечить принципу точності кримінально-правової кваліфікації, а й є порушенням принципу законності кримінально-правової кваліфікації. Адже, у диспозиції ч. 1 ст. 346 КК як суспільно небезпечне діяння названо погрозу вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі щодо відповідних потерпілих, тобто описане не те діяння, котре піддається кваліфікації. Уникаючи подвій-

ного інкримінування тяжкого тілесного ушкодження, В.О. Навроцький пропонує поставити у вину особі вчинення діяння, якого вона взагалі не вчиняла. Крім того, не можна погодитись, що ст. 346 КК є статтею про складений злочин, й, відповідно, що з нормою про умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК) норма про умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження державному чи громадському діячу (ч. 3 ст. 346 КК) співвідноситься як ціле з частиною. Щодо норми про основний склад умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 121 КК), то вона є спеціальною за ознаками потерпілого та мотиву. А з нормою про кваліфікований склад умисного тяжкого тілесного ушкодження, що має характер особливого мучення (ч. 2 ст. 121 КК), норма про умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження державному чи громадському діячу (ч. 3 ст. 346 КК) перебуває у потенційній конкуренції кількох спеціальних норм з обтяжуючими ознаками. Критерієм, що визначає спеціальний характер норми, передбаченої ч. 2 ст. 121 КК, у співвідношенні розглядуваних норм є спосіб вчинення злочину, а норми, закріпленої у ч. 3 ст. 346 КК, – потерпілий та мотив. Перевагу у кваліфікації у разі конкуренції такого виду, як відомо, має норма з тією ознакою, в якій відображено вищий ступінь суспільної небезпеки злочину. У розглядуваному співвідношенні – закріплена у ч. 3 ст. 346 КК.

Також, ґрунтуючись на висунутих В.О. Навроцьким для кваліфікації вчиненого в наведеній вище ситуації теоретичних підходах, не можна запропонувати однозначну кваліфікацію втручання в діяльність державного діяча, вчиненого з використанням службового становища працівником правоохоронного органу, про що зазначив сам вчений [2, с. 433–434].

Насправді, всі наведені вище приклади зводяться до проблеми подолання конкуренції кількох спеціальних норм.

Дати ж найбільш оптимальну відповідь щодо кваліфікації діянь у ситуації, коли є видимість одночасного існування кількох різних типів співвідношення між складами злочинів, в тому числі й щодо «кваліфікації злочинів, «складених» з посягань, щодо яких виділені кваліфікуючі ознаки», про яку говорив В.О. Навроцький, можна, керуючись підходом, який полягає у визнанні та визначенні ієрархії типів співвідношення між складами злочинів, що буде показано нижче.

Л.В. Іногамова-Хегай стверджувала про одночасне існування у одній ситуації кількох видів конкуренції кримінально-правових норм. Авторка пропонувала вирішувати проблему шляхом неодноразового застосування правил конкуренції загальної і спеціальної норм, частини

і цілого, тобто одночасного застосування правил двох видів конкуренції в одній ситуації [1, с. 137–146]. Л.В. Іногамова-Хегай зазначала не про ієрархію, як пріоритет певного типу співвідношення між складами злочинів, що мають спільні ознаки, а про можливість одночасного існування кількох видів конкуренції у одній ситуації правозастосування, що потребують послідовного подолання. Дослідниця запропонувала правила кваліфікації щодо кожної з трьох виділених нею типових ситуацій співвідношення складів злочинів, коли одне й те саме діяння, згідно з її позицією, одночасно передбачене як мінімум трьома нормами, між якими існує кілька видів конкуренції. Проте кожна з наведених Л.В. Іногамовою-Хегай трьох типових ситуацій неодноразового застосування правил конкуренції норм, насправді мають різну природу. Перша і третя типові ситуації потребують правильного визначення типу співвідношення між складами злочинів, що є в основі правильного визначення виду конкуренції кримінально-правових норм у конкретній ситуації правозастосування. У другій з наведених нею ситуацій запорукою правильної, тобто з дотриманням принципів, кримінально-правової кваліфікації вчиненого, є врахування і визначення ієрархії типів співвідношень між складами злочинів.

Виклад основних положень. Ієрархія типів співвідношення між складами злочинів є похідною від ієрархії ознак за їхніми функціями у розмежуванні складів злочинів. Вона полягає в тому, що поєднання у одному складі злочину (співвідношенні між одними й тими самими складами злочинів) функцій ознак, властивих для кількох типів співвідношення, не може скасувати певного пріоритетного типу співвідношення, доки в законодавчому порядку не буде змінена первинна суть відмінності між складами злочинів. Пріоритетність певного типу співвідношення між складами злочинів є об'єктивною і визначається законами формальної логіки, на яких ґрунтуються правила співвідношення понять. Для кожного типу співвідношення вона виявляється уже на рівні порівняння законодавчих конструкцій. Вона не залежить від конкретної ситуації правозастосування. Варто підкреслити, що йдеться про ієрархію саме між типами співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками, а не про ієрархію правил кваліфікації, що властиві і відрізняються для кожного типу співвідношення. Пріоритетність того чи іншого типу співвідношення між складами злочинів є первинною і зумовлює застосування саме того правила кримінально-правової кваліфікації, яке існує для цього типу співвідношення.

Звісно, що в межах кожного виду конкуренції існує своя ієрархія і правила подолання конкуренції для кожного її виду давно відомі. Наприклад, *lexspecialisderogatlegigenerali*. Ієрархія норм в межах одного виду конкуренції, в тому числі у випадку багатоступеневої конкуренції, не те саме, що ієрархія між різними типами співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками. Далі йтиметься саме про ієрархію стосовно різних типів співвідношення складів злочинів, й, відповідно, норм, що їх закріплюють.

Першим у цій ієрархії, домінуючим над всіма іншими, є співвідношення суміжності складів злочинів. Так, суміжні склади злочинів, незважаючи на наявність у конструкції котрогось із них поряд із розмежувальними однієї або кількох ознак, що конкретизують зміст хоча б однієї з ознак одного складу злочину порівняно з відповідними ознаками іншого з суміжних складів злочинів всеодно залишаються суміжними складами злочинів до тих пір, доки в законодавчому порядку не буде ліквідоване співвідношення диз'юнкції між відповідними ознаками, кожна з яких є приналежністю одного з суміжних складів злочинів. Наявність специфічних конкретизуючих ознак не перетворює такий склад злочину у той, що передбачений спеціальною нормою. За таких самих умов наявність додаткових ознак, що в іншій ситуації могли б визначати склад злочину, передбачений нормою про ціле, не може спричинити відповідний вид конкуренції між нормами. Перешкодою цьому є співвідношення диз'юнкції, що виникає між відповідними ознаками складу злочину, а у зв'язку з цим і співвідношення диз'юнкції між поняттями, що відображають відповідні склади злочинів. Це, наприклад, співвідношення складів, передбачених спеціальними щодо загальної норми про умисне вбивство зі складом необережного вбивства і зі складами, передбаченими спеціальними нормами щодо норми про необережне вбивство. Врешті-решт всі різновиди умисного вбивства є суміжними складами злочинів зі складом вбивства через необережність та усіма іншими складами злочинів, передбаченими нормами, що є спеціальними щодо норми про вбивство через необережність.

Співвідношення між складами злочинів, як цілого і частини, є пріоритетнішим за співвідношення їх як загального і спеціального. Саме така ієрархія визначається закономірностями співвідношення системи та її підсистем. Це означає, що норма про частину, котра одночасно містить специфічні конкретизуючі ознаки, у потенційній конкуренції залишається нормою частини. Образно це можна показати на прикладі співвідношення понять, що відображають побутові предмети.

Так, поняття «стіл» є загальним щодо «спеціального» поняття «різьблений стіл». Але поняття «різьблена ніжка стола», незважаючи на наявність такої особливості, завжди відобразить частину щодо поняття «стіл». Якщо ж для ілюстрації звернутися до законодавчих конструкцій, то теза про те, що норма про основний склад умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 1 ст. 121 КК) співвідноситься як частина з цілим з нормою про кваліфікований вид розбою (ч. 4 ст. 187 КК) ні в кого не викликає сумніву. Визначення ж співвідношення між нормою про кваліфікований вид умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК) і нормою про кваліфікований вид розбою (ч. 4 ст. 187 КК) викликає дискусію. З огляду на ієрархічний підхід можна стверджувати, що вони також співвідносяться як частина з цілим. Однак, це твердження потребує уточнення.

Конкретизація і деталізація змісту тих ознак умисного тяжкого тілесного ушкодження, що характеризують його як наслідок насильства, що є способом заволодіння чужим майном, не призведе до того, що норма, в котрій він закріплений (ч. 2 ст. 121 КК), стане спеціальною щодо норми про кваліфікований склад розбою (ч. 4 ст. 187 КК), структурною частиною якого є заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. Це означає, що заподіяння тяжкого тілесного ушкодження в результаті застосування до потерпілого насильства, спрямованого на заволодіння чужим майном, повинно кваліфікуватись лише за ч. 4 ст. 187 КК, навіть, якщо воно було вчинене, до прикладу, способом, що має характер особливого мучення. Інша справа, що така конкретизація і деталізація зменшує ймовірність виникнення конкуренції, як частини і цілого, між такими нормами в конкретній ситуації правозастосування, оскільки звужує коло випадків, на які може поширюватись норма з конкретизованими ознаками.

Не змінюється ієрархія типів співвідношень між складами злочинів й щодо ситуацій, коли замах на злочин з матеріальним складом одночасно передбачений нормою про закінчений злочин з формальним складом, котрий включає специфічні конкретизуючі ознаки. Проілюструвати це можна на прикладі співвідношення основного та кваліфікованих складів ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів (ст. 212 КК) з основним та кваліфікованим складом шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК). У кримінально-правовій літературі по-різному підходили до визначення співвідношення наведених складів злочинів, й, відповідно, обґрунтовувалась доцільність застосування різних правил кваліфікації [3; 4, с. 91; 5, с. 33–35; 6, с. 108–110;

7, с. 151–161]. В більшості публікацій співвідношення між наведеними складами злочинів визначалося як співвідношення загального і спеціального. Спеціальною називали норму про шахрайство з фінансовими ресурсами. Розглядаючи співвідношення наведених складів злочинів під кутом зору ієрархії типів співвідношення між складами злочинів, можна констатувати, що основний склад шахрайства з фінансовими ресурсами (ч. 1 ст. 222 КК) містить ознаку, а саме: надання завідомо неправдивої інформації названому в диспозиції адресату з метою одержання пільг щодо податків, яка, по суті, визначає специфіку одного зі способів вчинення цього злочину порівняно з основним та кваліфікованими складами ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів (ст. 212 КК), щодо яких спосіб вчинення злочину взагалі не зазначений у відповідних диспозиціях. Отже, розглядувана ознака визначає специфіку норми про шахрайство з фінансовими ресурсами порівняно з нормою про ухилення від сплати податків, звужуючи сферу її застосування. Водночас через свою формальність основний склад шахрайства з фінансовими ресурсами є частиною щодо основного складу ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів. Якщо в результаті надання суб'єктом злочину завідомо неправдивої інформації з метою одержання пільг щодо податків не настане шкода, що відповідає наслідкам злочину, передбаченим ч. 1 ст. 212 КК, з причин, що не залежали від волі винного, тобто за наявності ознак замаху на злочин, то вчинене треба кваліфікувати як замах на той злочин, наслідки якого охоплювались умислом винного – за відповідною частиною ст. 212 КК. Надання ж завідомо неправдивої інформації з метою одержати пільги щодо податків є лише етапом в розвитку іншого злочину і самостійній кваліфікації не підлягає. Такий підхід узгоджується з принципом повноти кримінально-правової кваліфікації, оскільки у кваліфікації відображаються не лише всі діяння винної особи, а й спрямованість її умислу (всі її суб'єктивні прагнення). Водночас цей підхід не суперечить принципу недопустимості подвійного ставлення у вину. За такого підходу норма про шахрайство з фінансовими ресурсами в частині спрямованості відповідного діяння на одержання пільг щодо податків взагалі не підлягає застосуванню. Наведений алгоритм кваліфікації є ще одним аргументом на користь пропозиції, що давно вже висувалася у кримінально-правовій літературі, про недоцільність на законодавчому рівні визначати різновидом шахрайства з фінансовими ресурсами поведінку, спрямовану на незаконне отримання пільг з оподаткування [8, с. 103–105].

Окремо потрібно розглянути ситуацію, коли в одній і тій самій юридичній конструкції поєднуються й додаткові ознаки, й специфічні конкретизуючі ознаки, тобто, коли норма про ціле одночасно є спеціальною нормою щодо однієї й тієї самої норми. Проілюструвати ситуацію можна на прикладі співвідношення складу злочину, передбаченого ст. 227 КК «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції» зі складами, закріпленими відповідно до ст. 251 КК «Порушення ветеринарних правил», ст. 275 КК «Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд» та ст. 327 КК «Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції». Відмінність між названими складами злочинів вдало визначив О.М. Готін. Цей автор вів мову про співвідношення між складом злочину, передбаченим ст. 227 КК, ще коли ця стаття діяла у попередній редакції і мала назву «Випуск або реалізація недоброякісної продукції». Незважаючи на те, що у зв'язку з новою редакцією ст. 227 КК, запровадженою Законом України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 р. [9], змінилося формулювання предмета цього складу злочину, співвідношення між розглядуваними складами злочинів та критерії його визначення залишилися такими самими. З визначення безпечної нехарчової продукції та його антипода небезпечної харчової продукції, що містяться у ст. 1 Закону України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 2 грудня 2010 р. випливає, що поняття «недоброякісна, тобто така, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектна продукція та товари», яким відображувався предмет злочину у диспозиції ст. 227 КК в її попередній редакції та поняття «небезпечна продукція, тобто така продукція, що не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами», котрим відображено предмет злочину в чинній редакції ст. 227 КК, є тотожними. «Предметом злочинів, передбачених ст. ст. 251, 275, 327 КК України, можуть бути недоброякісна продукція та товари, які не відповідають не будь-яким техніко-економічним показникам якості (як це спостерігається у випадку вчинення випуску або реалізації недоброякісної продукції), а саме небезпечна продукція й товари, тобто в результаті використання яких створюється загроза життю та здоров'ю людини. Такою продукцією, приміром, є промислова продукція (ст. 275 КК), продукція тваринного походження (ст. 251 КК), продукти харчування чи інша продукція,

радіоактивно забруднені понад допустимі рівні (ст. 327 КК)» [10, с. 208]. Кримінально-правові норми про наведені склади злочинів, за умови, що вчинене в реальній дійсності діяння за масштабністю (розміром) не поступається діянню, що є ознакою складу злочину, передбаченого ст. 227 КК, можуть бути спеціальними щодо норми про склад злочину, закріпленій у ст. 227 КК. Ознакою, що визначає спеціальний характер кожної з них, є предмет. Водночас наведені норми містять матеріальні склади, склад же злочину, зафіксований у ст. 227 КК, – формальний. Якщо вчинений злочин містить ознаки, що відповідають специфічним ознакам предмета, котрогось зі складів злочинів, закріплених у ст. ст. 251, 275, 327 КК, і одночасно настали наслідки, що передбачені як ознака відповідного складу злочину, то виникає ситуація одночасної конкуренції кримінально-правових норм і загальної зі спеціальною, і частини з цілим. Оскільки пріоритетні статуси норми цілого і спеціальної норми поєднуються в одній і тій самій кримінально-правовій нормі, то колізії і проблем у кваліфікації не виникає. Якщо ж в результаті вчинення злочину з таким специфічним предметом наслідки злочину не констатовані, через те, що наслідки є обов'язковою ознакою основного складу, то конкуренції кримінально-правових норм як частини і цілого не виникає, бо немає всіх ознак «цілого».

Не виникає в такому випадку й ситуація конкуренції загальної і спеціальної норм, бо наслідки є обов'язковим атрибутом складу злочину, зафіксованого у спеціальній нормі. Тоді діє відоме у кримінальному праві правило: якщо вчинене не охоплюється жодною зі спеціальних норм, то застосовується загальна норма. Щоправда, загальною її можна назвати лише умовно, оскільки, як обґрунтував О.К. Марін, в законі закладені лише передумови конкуренції норм, реально вона виникає або не виникає у конкретній ситуації правозастосування. Відповідно, кваліфікувати вчинене слід за ст. 227 КК «Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції». Якщо ж масштабність вчинених діянь не досягає розміру, зазначеного у примітці до ст. 227 КК, за умови, що не настала шкода, передбачена у ст. ст. 251, 275, 327 КК, застосовуються відповідні адміністративно-правові норми. Залежно від конкретних обставин справи це можуть бути ст. 107 КУпАП «Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог», ст. 42 КУпАП «Порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм», ст. 42-1 КУпАП «Виробництво, заготівля, реалізація сільсько-господарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично

допустимі рівні концентрації», ст. 42-2 КУпАП «Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції», ст. 42-3 КУпАП «Виробництво, зберігання, транспортування або реалізація продуктів харчування чи продовольчої сировини, забруднених мікроорганізмами та іншими біологічними агентами понад гранично допустимі рівні».

Включення до версії кримінально-правової кваліфікації норми, закріпленої у ст. 227 КК, зумовлене тим, що мисленний перехід у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого до наведених адміністративно-правових норм здійснюється з врахуванням цієї кримінально-правової норми, тобто залежить від наявності чи відсутності у вчиненому ознак передбаченого нею складу злочину. Це обумовлено знову ж таки ієрархією типів співвідношення між нормами. Наведені адміністративно-правові норми, незважаючи на те, що в них закріплені певні специфічні ознаки, зокрема ті, що стосуються предмета складу правопорушення, співвідносяться з нормою, зафіксованою у ст. 227 КК як частина щодо цілого. І у разі конкуренції перевагу має кримінально-правова норма.

Ситуація у правозастосуванні, яка дає підстави мовити про наявність ієрархії типів співвідношення між складами злочинів та відповідними кримінально-правовими нормами, не тотожна явищу багатоступеневої конкуренції, яке описав В.О. Навроцький [2, с. 421]. Адже багатоступенева конкуренція виникає в межах одного виду конкуренції між нормами (загальна – спеціальна – «спеціальніша»). У певній ситуації правозастосування може виникнути необхідність визначити ієрархію між видом конкуренції, в межах якого існує багатоступеневість, та іншими типами співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками. Наприклад, посягання на життя працівника правоохоронного органу, вчинене з особливою жорстокістю¹. Виникає питання про послідовність логічних операцій у разі необхідності встановити пріоритетність між типами співвідношення складів злочинів, в межах одного з яких існує багатоступеневість. Системний підхід передбачає, що впорядкування має бути здійснено спочатку на внутрівидовому рівні, а пізніше мають вирішуватися питання міжвидового відношення. Тобто, спочатку визначається пріоритетна норма у багатоступеневій конкуренції одного виду, а потім визначається ієрархія між типами співвідношення. Результатом щодо наведеного прикладу є кваліфікація як умисного

¹ Детальніше цей приклад розглядався автором [11, с. 178–192].

вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК, тобто за нормою, яка є пріоритетною у конкуренції кількох спеціальних норм з обтяжуючими ознаками.

Поза межами ієрархії між типами співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками знаходиться колізія. Ця теза потребує окремого обґрунтування, зважаючи на те, що колізія також є одним із типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками, й, відповідно, між нормами, що закріплюють ці склади злочинів.

Склади, передбачені колізійними нормами, потрібно відрізнити від суміжних складів злочинів. Подібність їх полягає в наявності ознак з тотожним змістом. Суть цієї відмінності така сама, як між конкуруючими нормами і колізійними нормами, яка достатньо повно висвітлена у кримінально-правовій літературі [12, с. 57–58].

Суміжні склади злочинів завдяки наявності у кожному з них хоча б однієї ознаки, що перебуває у логічному відношенні несумісності з відповідною ознакою з іншого складу злочину, не можуть виникати щодо однієї й тієї ж події злочину. Але, якщо їх розглядати у статистиці, як законодавчі конструкції, то вони не перебувають між собою у логічному відношенні несумісності. Істинність кожного з них як логічного судження не спричиняє хибності іншого. Так, саме собою судження, що крадіжка – це таємне викрадення чужого майна автоматично не означає хибності іншого судження, що грабіж – це відкрите викрадення чужого майна. Інша справа, що одне й те саме діяння не може бути одночасно визнане і крадіжкою, і грабежем.

Що стосується колізійних ситуацій, то для них властивим є те, що судження (склади злочинів) уже в статистиці знаходяться у логічному відношенні суперечності. Полягає воно в тому, що сукупність змістово одних і тих самих ознак в одній статті названа одним складом злочину, у іншій – іншим. Проте найчастіше такі випадки колізії виникають між певними складами злочинів з одного боку та відповідними їм складами адміністративних правопорушень.

У разі виявлення колізії між нормами діє відоме колізійне правило – застосовується норма, що «усі неузгодженості в законі вирішуються на користь особи, діяння якої піддається кваліфікації» [13, с. 429].

Сама суть такого явища, як колізія несумісна з існуванням у співвідношенні між складами злочинів, що перебувають у колізії, ознак, що характерні для будь-якого з інших – конструктивних типів співвідношення. Якщо у співвідношенні в межах певної групи складів злочинів зі спільними ознаками є ще й ознаки, властиві для будь-якого з конструктивних типів співвідношення, наприклад, ті, що визначають

спеціальний характер одного складу злочину порівняно з іншим, то це унеможливило колізію в цьому випадку.

Перебування колізії поза межами ієрархії типів співвідношення між складами злочинів пояснюється тим, що про ієрархію йдеться щодо тієї групи складів злочинів зі спільними ознаками, де наявними є кілька ознак, кожна з яких властива для іншого типу співвідношення між складами злочинів. Тобто тоді, коли існує проблема вибору, який же із типів співвідношення виникає між певними складами злочинів. Оскільки, у разі виявлення ознак будь-якого з конструктивних типів співвідношення між складами злочинів, питання про колізію між цими складами злочинів поставати не може, то й проблема ієрархії не постає.

Висновки. Отже, пріоритет у ієрархії співвідношень між складами злочинів зі спільними ознаками мають такі типи: суміжних складів злочинів над всіма іншими, частини і цілого над співвідношенням загального і спеціального. Наявність пріоритетного типу співвідношення унеможливило інші типи співвідношення між тими самими складами злочинів. Ієрархічний підхід заперечує можливість кваліфікації вчиненого як ідеальної сукупності. Тобто виявлення одночасного існування ознак кількох типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками, між якими існує ієрархія, свідчить про неможливість ідеальної сукупності таких складів злочинів.

1. Иногамова-Хегай Л.В. Конкуренция норм уголовного права / Л.В. Иногамова-Хегай. – М.: Изд-во «Щит-М», 1999. – 288 с.

2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

3. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: постановою Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.http://www.scourt.gov.ua](http://www.scourt.gov.ua)

4. Берзін П.С. Кількісні характеристики наслідків та їх вплив на кваліфікацію окремих злочинів у сфері господарської і службової діяльності за кримінальним кодексом України / П.С. Берзін // Наука і правоохорона. – 2009. – № 1–2. – С. 90–94. – С. 91.

5. Брич Л.П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні / Л.П. Брич, В.О. Навроцький. – К.: Атіка, 2000. – 288 с. – С. 33–35.

6. Брич Л.П. Розмежування ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів з іншими складами злочинів / Л.П. Брич // Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: матеріали науково-

практичної конференції (м. Харків); ред. В.В. Сташис та ін. – Харків: Кроссроуд, 2006. – С. 108–110.

7. Мойсик В.Р. Кримінальна відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами в Україні: аналіз правотворчості та правозастосування / В.Р. Мойсик. – К.: Атіка-Н, 2010. – 244 с.

8. Дудоров О.О. Співвідношення ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та шахрайства з фінансовими ресурсами / О.О. Дудоров // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 8. – С. 103–105.

9. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2736-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2736-17.

10. Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності / О.М. Готін. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 288 с.

11. Брич Л.П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечні наслідки у вигляді смерті людини / Л.П. Брич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – Вип. 46. – С. 178–192.

12. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм / О.К. Марін. – К.: Атіка, 2003. – 224 с. – С. 57–58.

13. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К.: Атіка, 1999. – 464 с. – С. 429.

Брич Л.П. Об иерархии типов соотношения между составами преступлений с общими признаками (продолжение).

Обосновано наличие иерархии между типами соотношения составов преступлений с совместными признаками, которая состоит в объективной приоритетности одних типов соотношения над другими.

Ключевые слова: *приоритетный тип соотношения составов преступлений, смежные составы преступлений, конкуренция общей и специальной норм, конкуренция норм как части и целого.*

Brych L.P. On a hierarchy of types of correlation between corpus delicti and common characteristics (continued).

The presence of a hierarchy between the types of corpus delicti and common characteristics, which lies in the objective priority of one types of correlation over others is proved in the article.

Key words: *priority type of correlation between corpus delicti, contiguous corpus delicti, general and special norms rivalry, rivalry of norms as a part and the whole.*

Стаття надійшла 2 березня 2012 р.